Hierarchická shluková analýza

Úloha: Chceme provést shlukovou analýzu, aniž by byl předem dán počet shluků.

Možné řešení 1: Provedeme shlukovou analýzu pro různé počty shluků a vybereme „vhodný kompromis“ mezi složitostí modelu (počtem shluků) a dosaženou hodnotou kritéria.
(Existuje řada jednoduchých kritérií, ne příliš teoreticky zdůvodněných.)

Možné řešení 2: Vytvoříme strom, ve kterém „blízké objekty“ budou „blízko“, tzv. **dendrogram**.
Při použití *zdola nahoru* nám dovolí najít k objektu libovolný počet jeho „nejbližších sousedů“.
Při použití *shora dolů* nám dovolí rozdělit objekty na libovolný počet shluků.

Existuje řada metod na konstrukci dendrogramu *zdola nahoru* nebo *shora dolů*; zde ukážeme konstrukci založenou na (standardní) fuzzy ekvivalenci.

Vyjdeme z fuzzy relace R mezi N objekty, která popisuje jejich „podobnost“ a je symetrická a reflexivní.

Tento krok vyžaduje znalost uživatele, ale nemusí být obtížné navrhnout vhodné kritérium.

Chtěli bychom, aby fuzzy relace R byla i tranzitivní, ale to už bývá pro uživatele těžké zajistit, ba i ověřit.
Místo toho můžeme použít **tranzitivní uzávěr** fuzzy relace R.
Ten v případě **standardní** tranzitivity lze získat následujícími postupy:

Možné řešení 1: Pro každý řez fuzzy relace R najdeme tranzitivní uzávěr, čímž dostaneme systém řezů tranzitivního uzávěru fuzzy relace R.
Z řezů je jen konečně mnoho různých a všechny jsou ostré relace, takže je to proveditelné klasickými algoritmy.

Možné řešení 2: Konstruujeme posloupnost fuzzy relací $R^{(n)}$, $n \in \mathbb{N}$:

$$\begin{aligned} R^{(1)} &= R\,, \\ R^{(n+1)} &= R^{(n)} \fatsemi R\,, \qquad n \in \mathbb{N}\,. \end{aligned}$$

Hodnoty fuzzy relace $R^{(n+1)}$ jsou

$$R^{(n+1)}\_i, j = \max_k \min\{R^{(n)}_{i,k}, R_{k,j}\}\,,$$

kde indexy i, j, k probíhají množinu indexující objekty, $\{1, \ldots, N\}$, což je výpočet podobný násobení matic.

Tato posloupnost matic je neklesající, takže má limitu, navíc ji dosáhne po konečném kroků, což poznáme z podmínky ukončení $R^{(n+1)} = R^{(n)}$.

Jelikož dále je posloupnost konstantní,

$$R^{(n)} \fatsemi R^{(n)} = R^{(2n)} = R^{(n)}\,,$$

takže $R^{(n)}$ je S-tranzitivní.
Je to tranzitivní uzávěr fuzzy relace R.

Řezy standardní ekvivalence $R^{(n)}$ jsou ostré ekvivalence, každý z nich definuje rozklad na třídy (shluky), které odpovídají větvím dendrogramu.
Pro menší hodnoty α určuje řez $\mathcal{R}_{R^{(n)}}(\alpha)$ více tříd ekvivalence.
Z toho už snadno sestrojíme dendrogram, ve kterém navíc každé větvení má definovanou hodnotu α, při kterém dochází k rozdělení jeho větví. To může být další užitečná informace, kvantifikující nalezenou podobnost.

Příklad aplikace

Stav infekce Covid-19 v evropských zemích (dle údajů Johns Hopkins University z 5. 5. 2020).

Každá země je charakterizována dvěma souřadnicemi:
1. Počet pozitivních testů na 100 000 obyvatel.
2. Počet úmrtí z pozitivně testovaných v %.

Data byla nejdříve zlogaritmována. (Vynecháno Kosovo, kde nebylo žádné úmrtí.)
Poté byla každá souřadnice normována.
Rozdílnost zemí i, j posuzujeme podle euklidovské vzdálenosti $d_{i,j}$ transformovaných souřadnic.
Na hodnoty z intervalu $\langle 0, 1\rangle$ ji převádíme klesající funkcí

$$R(i,j) = \exp(-d_{i,j}^2/m)\,,$$

kde dělitel byl zvolen $m = 2$, aby typické hodnoty byly vhodně rozloženy na intervalu $\langle 0, 1\rangle$.

Při tomto postupu nevadí, že souřadnice byly v různých měřítkách, na 100 000, resp. na 100 obyvatel.
Nezáleží na základu logaritmu, korekci střední hodnoty, ani na koeficientu m, který neovlivní tvar dendrogramu, jen výšku jeho sloupců.
Naopak je důležité, že po normování má každá souřadnice jednotkovou výběrovou směrodatnou odchylku, takže euklidovská norma má smysl.

Rozložení vstupních dat (obě souřadnice v dekadických logaritmech):

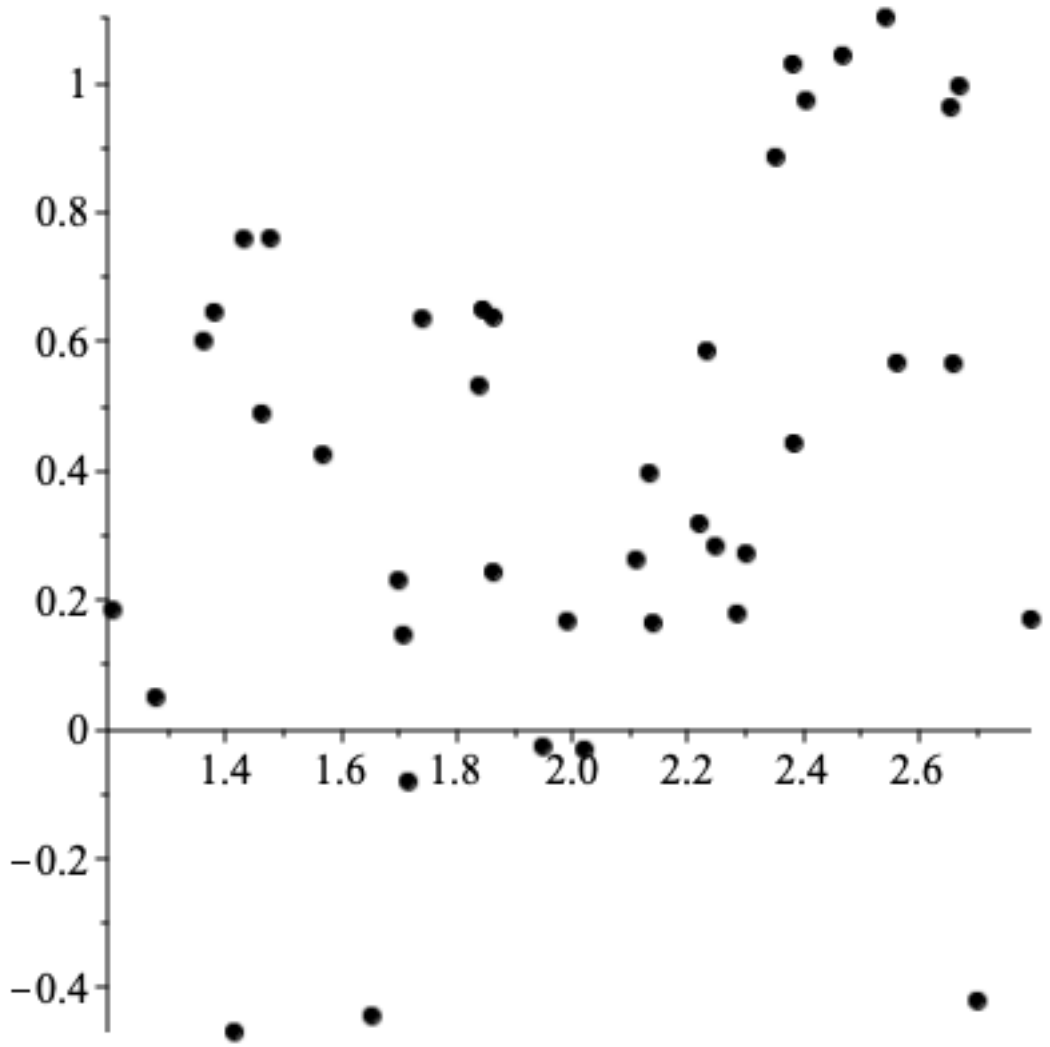

Vstupní data:

1	Czechia	73	1.75
2	Slovakia	26	0.34
3	Poland	37	2.66
4	Hungary	30	5.75
5	Portugal	242	2.77
6	Spain	468	9.89
7	Ireland	457	3.68
8	UK	294	11.03
9	France	254	9.4
10	Belgium	452	9.17
11	Netherlands	241	10.7
12	Luxembourg	623	1.48
13	Germany	200	1.87
14	Switzerland	365	3.69
15	Italy	349	12.63
16	Austria	177	1.92
17	Slovenia	69	3.4
18	Croatia	51	1.4
19	Serbia	136	2.49
20	Bosnia & Herzeg.	55	4.32
21	Montenegro	52	0.83
22	North Macedonia	73	4.34
23	Albania	27	5.74
24	Greece	24	4.42
25	Bulgaria	23	3.99
26	Romania	70	4.46
27	Moldova	166	2.08
28	Ukraine	29	3.08
29	Belarus	193	1.51
30	Russia	105	0.93
31	Lithuania	50	1.7
32	Latvia	45	0.36
33	Estonia	129	1.83
34	Denmark	171	3.85
35	Iceland	503	0.38
36	Norway	138	1.46
37	Sweden	225	7.68
38	Finland	98	1.47
39	Georgia	16	1.53
40	Armenia	89	0.94
41	Azerbaijan	19	1.12

Z tranzitivního uzávěru fuzzy relace R byl vytvořen následující dendrogram:
(změna svislého měřítka je artefakt prostředí Matlab)

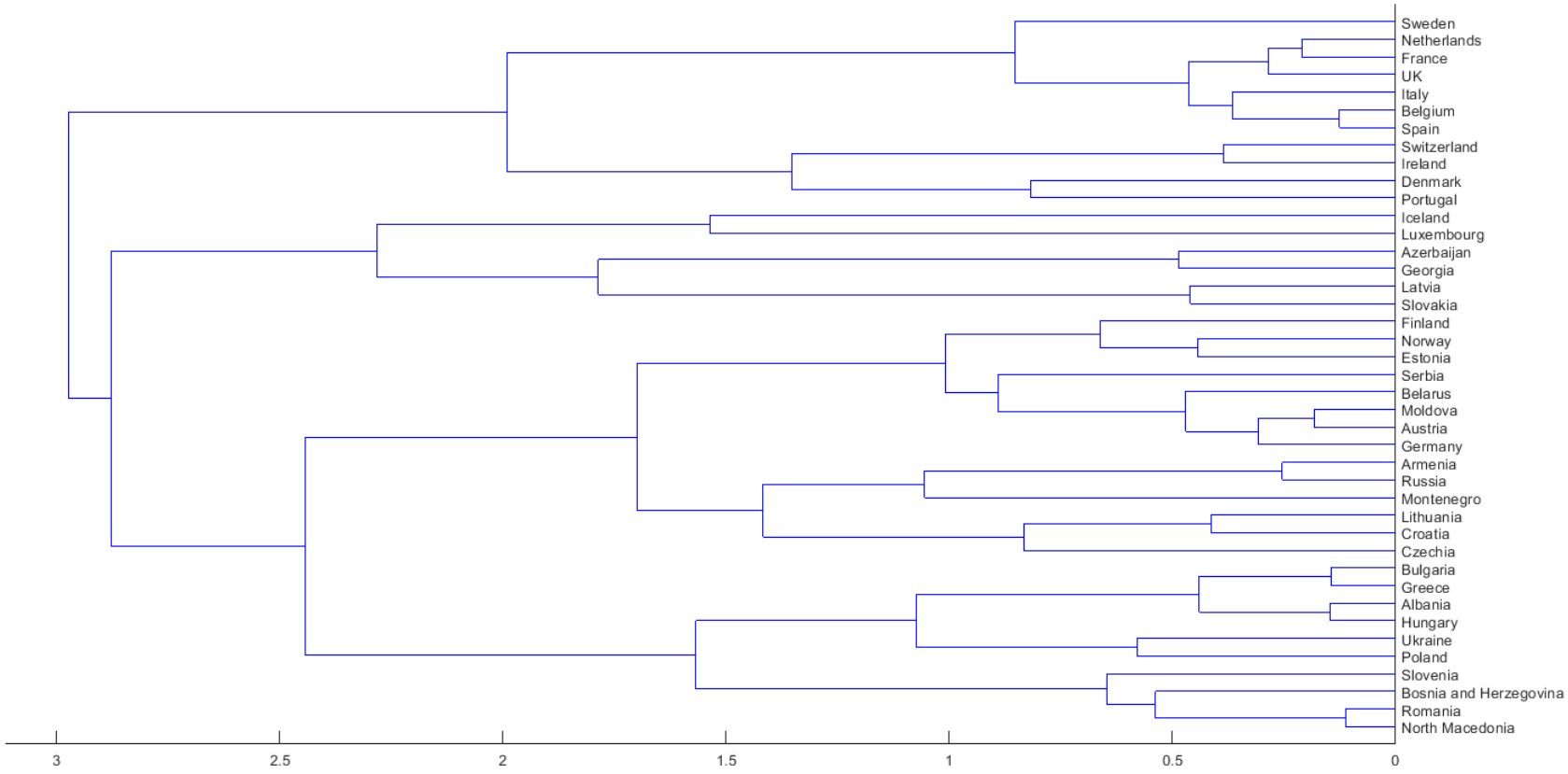

Krajina	Počet nakazených na 100 000 obyvateľov	Percento úmrtí zo všetkých nakazených	Zaradenie pri 7 zhlukoch
Slovakia	26,00	0,34	1
Latvia	45,00	0,36	1
Georgia	16,00	1,53	2
Azerbaijan	19,00	1,12	2
Spain	468,00	9,89	3
UK	294,00	11,03	3
France	254,00	9,40	3
Belgium	452,00	9,17	3
Netherlands	241,00	10,70	3
Italy	349,00	12,63	3
Sweden	225,00	7,68	3
Portugal	242,00	2,77	4
Ireland	457,00	3,68	4
Switzerland	365,00	3,69	4
Denmark	171,00	3,85	4
Luxembourg	623,00	1,48	5
Iceland	503,00	0,38	5
Poland	37,00	2,66	6
Hungary	30,00	5,75	6
Slovenia	69,00	3,40	6
Bosnia and Herzegovina	55,00	4,32	6
North Macedonia	73,00	4,34	6
Albania	27,00	5,74	6
Greece	24,00	4,42	6
Bulgaria	23,00	3,99	6
Romania	70,00	4,46	6
Ukraine	29,00	3,08	6
Czechia	73,00	1,75	7
Germany	200,00	1,87	7
Austria	177,00	1,92	7
Croatia	51,00	1,40	7
Serbia	136,00	2,49	7
Montenegro	52,00	0,83	7
Moldova	166,00	2,08	7
Belarus	193,00	1,51	7
Russia	105,00	0,93	7
Lithuania	50,00	1,70	7
Estonia	129,00	1,83	7
Norway	138,00	1,46	7
Finland	98,00	1,47	7
Armenia	89,00	0,94	7

Diskuse výsledků

Na zemích, v nichž situaci známe, si můžeme ověřit, že výsledky zhruba odpovídají očekávání.
Blízko sebe se nacházejí země v podobné situaci, s podobným zdravotnickým systémem, historií a často i geografickou polohou (např. země bývalé Jugoslávie).

Snadno bylo možné zahrnout další parametry, např. geografické nebo ekonomické.

Důležité je, že postup, odzkoušený na menších datech, lze posléze aplikovat i na velká data, která už bychom sami těžko zpracovali.

S odstupem času pak umožňují tyto výsledky porovnat vývoj v různých zemích, které byly v dané době v podobné situaci, ale zvolily odlišný postup boje proti šíření infekce. To dovoluje vyhodnotit účinnost přijatých opatření.

Reference

[1] Michalíková, A.: Fuzzy množiny v informatike. UMB, Banská Bystrica, 2020.

[2] Navara, M., Olšák, P.: Základy fuzzy množin. ČVUT, Praha, 2. vyd., 2007.
http://cmp.felk.cvut.cz/ navara/Zaklady_fuzzy_mnozin/fuzzy-2ed.pdf

Text vypracovali M. Navara a A. Michalíková v květnu 2020.